

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Idrottsforum.org/Nordic sport science forum*.

Citation for the original published paper (version of record):

Hellström, J S. (2017)

Den kommersiella idrottens utveckling speglad i sex amerikanska rättsfall om yttrandefrihet vs. förtal: recension av boken Game Faces: Sport celebrity and the laws of reputation av Sarah K. Fields.

Idrottsforum.org/Nordic sport science forum, : 5 december

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:gih:diva-5121>

Den kommersiella idrottens utveckling speglat i sex amerikanska rättsfall om yttrandefrihet vs. förtal

idrottsforum.org/heljoh_fields171205/

John S. Hellström

Gymnastik- och idrottshögskolan, Stockholm

I januari 2017 fälldes Ulf Karlsson, före detta förbundskapten för friidrottslandslaget, av tingsrätten Karlstad för grovt förtal av fotbollsstjärnan Zlatan Ibrahimovic. Under en paneldiskussion i samband med en konferens kring idrott och moral hade Karlsson gett uttryck för sin personliga uppfattning att Ibrahimovic måste varit dopad under åren i Juventus. Ibrahimovic ansåg att uttalandet saknade grund och var förolämpande och stämde Karlsson för förtal.

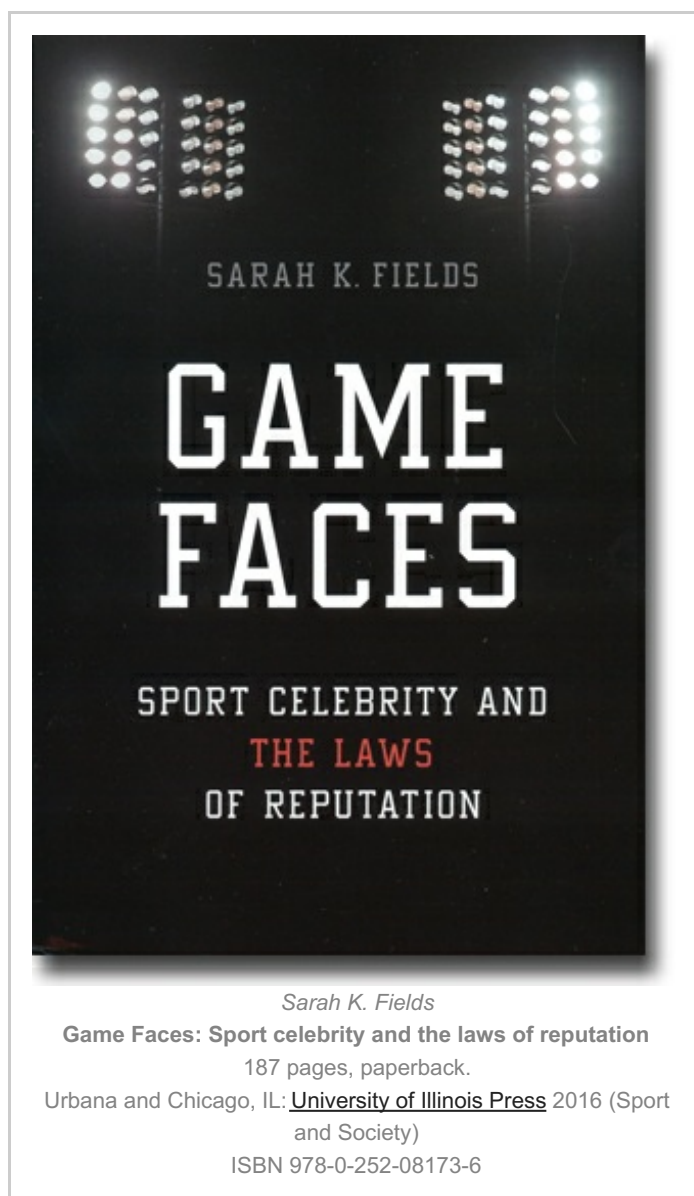
Karlsson å sin sida ansåg sig ha rätt enligt yttrandefriheten att uttrycka sin personliga åsikt i ett offentligt sammanhang.

Rättsfallet Ibrahimovic vs.

Karlsson handlar i grunden om balansen mellan två grundläggande principer i det demokratiska rättsväsendet: å ena sidan yttrandefriheten som ska skydda organisationers och individers rätt att ge uttryck för sina tankar och idéer, å andra

sidan Brottsbalken, femte kapitlet, som skyddar individer mot offentliga förolämpningar och falska anklagelser. Gränsen för yttrandefriheten går vid sanningshalten. Man måste ha rimlig grund för det man säger om någon annan. Men också vid graden av förolämpning, det man säger får inte riskera att leda till missaktning hos andra.

Tingsrätten menade att Karlsson borde ha vetat att uppgifterna saknade grund och att de kunde leda till missaktning för Ibrahimovic hos andra. Således fälldes han för grovt förtal och dömdes till dagsböter. Däremot friades han för vad han senare sagt till en journalist, eftersom hans uttalande då omfattades av tryckfrihetsförordningen.

Rättsfall som det mellan Zlatan Ibrahimovic och Ulf Karlsson hör inte till vanligheterna, men är heller inte unika. Framför allt har de, som allt annat, en historia. Den historien har kommunikationsvetaren Sarah K. Fields skildrat i sin bok *Game Faces: Sport Celebrity and the Laws of Reputation*. Boken är en rättshistorisk skildring av sex rättsfall som på olika sätt bidragit till att forma den amerikanska rättskipningen kring yttrandefrihet och förtal med kända idrottsprofiler i fokus.

På ett ytligt plan utgör *Game Faces* en historisk beskrivning av hur den amerikanska lagstiftningen kring kändisskap inom idrotten, yttrandefriheten och skyddet för individen vuxit fram. Samtliga beskrivna rättsfall är länkade till varandra genom den princip av prejudikat som råder i amerikanskt rättsväsende. Något förenklat kan man säga att amerikansk lag bygger på tolkningar av konstitutionen och dess tillägg. Det första tillägget, "the First Amendment", ger människor rätt till yttrandefrihet. Yttrandefriheten syftade i sitt ursprung till att säkra politisk yttrandefrihet, men kom med tiden att bli mer omfattande och gäller idag även konstnärlig frihet. Som motvikt till yttrandefriheten finns de lagar som skyddar individer från förtal, förolämpningar och intrång i deras privata sfär, inklusive rätten till sitt namn och sin avbild.

Den juridiska utmaningen består i att balansera dessa två principer och bestämma var gränserna för yttrandefriheten går. Vad får man säga om andra människor offentligt? I vilken utsträckning får man använda kända personers namn och avbilder för egna syften? Och spelar det någon roll vad syftet är eller vem den kända personen är? I de sex rättsfall som Fields skildrar ställs frågor som dessa på sin spets och de domar som faller bildar också grund för dagens tolkningar av lagen.

På ett djupare plan beskriver *Game Faces* ett dilemma som skapats i och med kommersialiseringen av den moderna idrotten. Idrotten behöver mediernas uppmärksamhet för att upprätthålla och/eller öka sitt kommersiella värde. Professionella idrottare får lön och prispengar i relation till sina idrottsliga prestationer, men för de flesta ligger de verkligt stora intäkterna i sponsoravtal som inte i första hand påverkas av sportsliga resultat, utan av marknadsvärde. Därför är det av yttersta vikt för kommersiella idrottsorganisationer och idrottsprofiler att skapa intresse och behålla det så länge det bara går. Problemet är att med uppmärksamheten minskar kontrollen över vad personer, medier och organisationer gör och säger. Medierna skriver inte alltid det man vill att de ska skriva. Företag utnyttjar kända idrottsprofilers namn och bild för att skapa uppmärksamhet kring sina egna produkter och individer. Professionella idrottare balanserar, som Fields skriver, på en knivsegg mellan behovet av god publicitet och risken för dålig publicitet. Och ju mer uppmärksamhet man får som idrottare, desto större är risken att bli utnyttjad.

Sambandet mellan medierna, konsumtionsindustrin och idrottens kändiskultur är väl beskrivet. I inledningskapitlet bygger Fields ett grundläggande men nödvändigt teoretiskt ramverk som ringar in bokens verkliga problem, det dilemma som skapas av samtidens idrottsstjärnors beroende av uppmärksamhet. Med det teoretiska ramverket på plats kastar läsaren in i rättsprocessernas intrikata värld. I den första skildringen möter vi Wally Butts, på 1960-talet framgångsrik tränare för ett collegelag i amerikansk fotboll,

som av en lokal tidning anklagades för matchfixning. Butts stämde tidningen för förtal och vann målet. Målet är viktigt eftersom det var första gången en domstol valde att betrakta en idrottsstjärna som en offentlig person på samma sätt som en politiker. I det amerikanska rättssystemet har det betydelse eftersom bevisbördan för offentliga personer tolkas striktare än för icke-offentliga personer.

Fields pekar på en förändring i attityden hos idrottscelebriteter gällande uppmärksamheten i medierna. Där det tidigare var viktigast att upprätthålla sitt goda rykte har det nu blivit viktigare att bevaka sitt eget varumärke.

I ett annat fall stäms förlaget till en särskild genre av sportböcker för ungdomar som med ett målade och överdrivet dramatiserat språk skildrar olika idrottshjältars liv och gärning. Baseballspelaren Warren Spahn var framgångsrik pitcher under efterkrigstiden, men han var också dekorerad krigshjälte. Eller var han det? I den berättelse om honom som blev till en ungdomsbok fick han utmärkelsen "Bronze star" för sina insatser i andra världskriget. Själv påstod han att han inte fått någon sådan medalj och stämde förlaget för förtal. Fallet i sig är en kuriositet, men det blev prejudicerande för att det gjorde klart att en celebritet har rätt att stoppa skildringar som inte stämmer med verkligheten – även om skildringen, som i detta fall, är positiv.

En helt annan typ av fall illustreras i golfstjärnan Tiger Woods stämning av olika konstnärer som på olika sätt tolkat hans seger i den klassiska golfturneringen US Masters. I det ena fallet skapade ett företag som specialiserat sig på produktion av samlarföremål en kopia av en medalj med Woods bild som han erhållit i samband med sin seger. I det andra fallet skapade en konstnär en litografi av Woods spelandes golf. Woods stämde båda för olovligt intrång i hans privatliv. Han ville skydda sig mot användning av hans bild i kommersiellt syfte. Konstnärerna hänvisade till the First Amendment och den yttrandefrihet ger som konstnärer att uttrycka sig kreativt. Rättens utmaning var således av avgöra vad som kan räknas som konst. En kopia av en medalj? En litografi? I avgörandet stoppades produktionen av medaljerna, medan litografierna tilläts med hänvisning till the First Amendment.

Den avgörande skillnaden mellan Woods stämning och de fallen där kända idrottare velat kontrollera vad som skrivs om dem är att de senare reagerade mot osanningar som riskerade att förstöra deras goda rykte, medan Woods enbart ville säkerställa att ingen får tjäna pengar på hans namn och bild utan hans medgivande. Liknande fall, beskrivna i *Game Faces*, involverar andra idrottsprofiler som på motsvarande sätt velat skydda sina egna varumärken från intrång snarare än att upprätthålla sitt goda rykte. Här noterar Fields en intressant förändring, eller förskjutning, i vad som får idrottsprofilerna att gå till rätten. I de kronologiskt tidigare fallen handlade stämningarna om rykte, i de senare om varumärkesskydd. Det kan, antyder Fields försiktigt, tolkas som ett uttryck för den allt intensivare kommersialiseringen av idrotten, där copyright och varumärkesskydd är viktigare än rykte.

Som rättshistorisk skildring är *Game Faces* intressant och lärorik. Fields skriver elegant och har ett pedagogiskt, berättande språk. Det behövs, för det amerikanska rättsväsendet är inte helt enkelt att förstå. För en läsare som inte är så insatt i amerikanskt rättsväsende blir det uppenbart hur amerikansk rätt i stor utsträckning bygger på prejudikat och olika domares tolkningar av lagen. Samtliga beskrivna fall överklagades dessutom flera gånger, med nya tolkningar och nya domar som följd, och Fields är noga med att ge läsaren alla detaljer. Detaljrikedomen i hennes skildringar är emellertid inte enbart positiv. Hon är en berättare av rang men berättelserna tenderar att bli väl omständliga. Wally Butts, Warren Spahn och Donald Newcombe är för mig okända personer och ärligt talat blir jag inte mer intresserad av dem efter de ingående beskrivningarna av deras liv och karriärer. Det behövs inte heller för att jag ska förstå de olika rättsfallens grundläggande problematik och betydelse. Det utrymme som dessa beskrivningar får hade med fördel kunnat användas till en mer fördjupad analys och diskussion.

För en samhällsvetare ligger förtjänsten med boken i vad de olika rättsfallen har att säga om den kommersiella idrottens utveckling. I det välskrivna inledningskapitlet sammanfattar Fields skickligt aktuell forskning om den kommersiella idrottens celebritetssystem och pekar på samtidens idrottskändisars behov av mediernas uppmärksamhet, men också de risker som följer med ökad mediebevakning. Frågan om vilka frågor, vilka kränkningar av deras rättigheter, som fått olika amerikanska idrottsprofiler att gå till domstol blir därmed intressant. Fields pekar på en förändring i attityden hos idrottscelebriteter gällande uppmärksamheten i medierna. Där det tidigare var viktigast att upprätthålla sitt goda rykte har det nu blivit viktigare att bevaka sitt eget varumärke. Tyvärr är denna högintressanta kontextualisering av rättshistorien inte så utvecklad som den hade kunnat vara. Det är tydligt att detta mönster är en iakttagelse snarare än svar på en konkret forskningsfråga. Fields har exempelvis inte tagit stöd av någon annan forskning i sin diskussion. Det blir mer av egna funderingar och faller därmed lite platt. Till Fields försvar kan läggas att syftet med boken inte är att förklara rättsfall i ett större perspektiv och att en utvecklad diskussion hade kunna ta fokus från bokens huvudsyfte: redogörelsen av de sex rättsfallen och dess betydelse för dagens lagstiftning.

Sammantaget är *Game Faces* en lärorik och välskriven rättshistorisk skildring som sannolikt passar bäst i en kurs i idrottsjuridik. De dilemman som ofta skapas när olika rättsprinciper ska balanseras mot varandra och när lagar ska ge svar på tvister som uppstår i verkliga livet är, föreställer jag mig, universella. Även om det amerikanska rättsväsendet inte helt liknar det svenska bör de frågor som de olika rättsfallen belyser vara intressanta även ur ett svenskt perspektiv.

Copyright © John S. Hellström 2017